

УДК 811.161.2'243'367.6(076.5)

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ СЛУЖБОВИХ ЧАСТИН МОВИ В КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Зоряна Мацюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра українського прикладного мовознавства,
вул. Університетська, 1, кімн. 233, 79000 Львів, Україна
тел.: 0322 296 43 55
ел. пошта: sora.km@gmail.com*

Вказано на специфіку службових частин, з допомогою яких реалізуються потенційні можливості самостійних частин мови у процесі комунікації. Проаналізовано лінгводидактичні особливості вивчення прийменників у курсі української мови як іноземної, визначено їхнє функціональне навантаження, виділено семантичні типи і запропоновано систему вправ для формування практичних умінь та навичок використання українських прийменників.

Ключові слова: службові частини мови, прийменник, українська мова як іноземна, практичний курс граматики української мови як іноземної.

Службові частини мови – це слова (*прийменники, сполучники, частки*), за допомогою яких реалізуються потенційні можливості самостійних частин мови з метою вирішення комунікативних ситуацій. На відміну від самостійних частин мови вони не мають семантичної та синтаксичної самостійності, тобто їхня функціональна значущість виявляється у зв'язку із самостійними словами або в структурі речення.

Основне завдання викладача у практичному курсі української мови як іноземної – з'ясувати функціонально значущі ознаки службових слів та навчити іноземного слухача правильно вживати *прийменники, сполучники, частки* відповідно до їхнього призначення. Відомий російський методист Л. В. Щерба стверджував, що під час вивчення іноземних мов знання службових частин мови, тобто тих, які „будують”, важливіше, ніж самостійних [12: 330].

Службові частини мови виконують не однакові функції: *прийменники* і *сполучники* спеціалізуються на вираженні синтаксичних відношень між словами, реченнями або частинами речень, а за допомогою *часток* можна виразити оцінку мовця того, про що повідомляється, чи передати різноманітні відношення повідомлюваного до дійсності. Цю специфіку службових слів треба уже на початковому етапі навчання конкретизувати на фактичному матеріалі, відповідно розмежувати ступінь синтаксичної залежності прийменників та сполучників від граматичних форм та значень повнозначних слів і вказати на незалежність часток від цих чинників.

Викладачеві української мови в іншомовній аудиторії треба брати до уваги той факт, що в рідній мові чи мові-посереднику іноземця специфіка службових частин мови може суттєво відрізнятися, що створить додаткові труднощі на шляху їх опанування. Тому треба надзвичайно вдумливо організовувати роботу, ретельно обдумувати всі види завдань, послідовність їх виконання та відповідно до принципу методичної доцільності добирати мовний матеріал.

Мета статті – розкрити специфіку службових частин, з допомогою яких реалізуються потенційні можливості самостійних частин мови у процесі комунікації, та проаналізувати лінгводидактичні особливості вивчення прийменників у курсі української мови як іноземної.

Прийменники – слова, які є найбільш залежними від лексико-граматичних особливостей повнозначних частин мови, тобто свої службові функції здійснюють лише у поєднанні з відмінковими формами іменників, займенників, числівників чи інших частин мови, ужитих у значенні іменника. Разом з відмінковою формою прийменник утворює єдину прийменниково-відмінкову конструкцію, значення якої залежить, з одного боку, від функції відмінка і прийменника, а з іншого, як від лексичних особливостей цих іменників, займенників, числівників, так і слів, які керують прийменниково-відмінковими формами. Без розуміння такої семантико-синтаксичної залежності іноземному слухачеві важко буде усвідомити систему відношень (об'єктних, обставинних, означальних), які встановлюються між повнозначними словами і виразити які можливо дуже часто лише з допомогою прийменника. Знання про залежність українських прийменників від граматичних, лексичних, а інколи і структурних характеристик повнозначних слів мають стати базовими. На їхній основі викладач організовує вивчення прийменниково-відмінкових сполук з урахуванням результатів наукового системного опису та загальних дидактичних вимог, а саме: подавати матеріал від легкого до важкого, від відомого до невідомого, відбирати типовий і активний у мовленні матеріал, розглядати спочатку універсальні, а потім поодинокі випадки, групувати матеріал з урахуванням лексичних, граматичних, структурних, стилістичних особливостей слів і словосполучень тощо.

Звичайно функція прийменників пов'язана з вираженням синтаксичного зв'язку та вираження синтаксичних відношень між: а) дієсловом та іменними частинами мови (дієслівно-іменні словосполучення), напр.: *розповідати про Львів, дивитися на мене, пити зі склянки*, б) іменними частинами мови (іменно-іменні), напр.: *вода з джерела, білий від снігу, перший з нас, один з двох*; в) прислівником та іменною частиною мови (прислівниково-іменні), напр.: *тепло в хаті, треба для двох*. Часто вибір прийменника залежить від лексико-граматичних та структурних особливостей компонентів словосполучення. Наприклад, безпрефіксне дієслово *іти* здатне поєднуватися з різними прийменниково-відмінковими формами, напр.: *іти – по хліб, до школи, через дорогу, повз мене, в хату, із хати*. У дієслівно-іменних словосполученнях (*у*)*ввійти в кімнату – вийти із хати – відійти від стола – дійти (прийти) до школи – зайти за хмару – зійти з гори; перейти через дорогу – пройти повз мене* структурні особливості дієслова суттєво впливають на вибір прийменника. Префікс дієслів руху, як і дієслів інших лексико-тематичних груп, з одного боку, „підказує” прийменник, навіть дублює його, а з іншого, вимагає знань про те, який із багатьох прийменників можливий лише у цій конструкції, і вміння узгоджувати значення префікса з відповідним прийменником, напр.:

від- (*віді-*) + прийменник *від*: *відкотити від хати, відігнати від мене*;

до- (*ді-*) + прийменник *до*: *добігти до фінішу, доходити до Львова*;

в- (*у-*, *вві-*, *уві-*) + прийменник *в*: (*у*) *вбігти в кімнату, (у) ввібрати в себе*;

з- (*с-*, *зі-*) + прийменник *з*, *зі*: *зносити зі стриху, скотити з гори, зігнати з дороги*;

за- + прийменник *за*: *зайти за хмару*.

Інші дієслівні префікси формально відрізняються від прийменників, але семантично з ними узгоджені, пор.:

пере- + прийменник *через*: *перелізти через вікно, переступити через поріг;*
про- + прийменник *повз, мимо*: *пройти повз мене або пройти мимо мене.*

Прийменники часто спеціалізуються щодо можливостей поєднуватися з формою певного відмінка. Наприклад, прийменник *завдяки* допускає зв'язок лише з формою давального відмінка, а *навколо, навкруги* – родового відмінка. Однак таких однозначний зв'язок трапляється рідко, оскільки більшість прийменників вживається з кількома відмінками для вираження різноманітних відношень. Так, прийменник *в* у конструкції з місцевим і знахідним відмінками *в руці* і *в руку* здатен модифікувати значення статичної і динамічної дії. З іншого боку, та сама відмінкова форма може поєднуватися з багатьма прийменниками. Наприклад, у конструкціях *на сестру, про сестру, в сестру, з сестру* прийменники *на, про, в, з* у сполученні зі знахідним відмінком іменника *сестра* виражають різні відношення.

У практичному курсі граматики української мови як іноземної важливо також показати здатність прийменників самостійно виражати характер зв'язку. У таких випадках функція синтаксичного поєднання граматичних форм послаблена, тобто прийменниково-відмінкове сполучення здатне існувати самостійно, його можна відділити від слова, що ним керує, напр.: *(зробити) задля добра, ради батьків; (іти) на вибори*. Цю властивість прийменників виконувати номінативну функцію у поєднанні з відмінковою формою іменника увиразнюють вислови на зразок: *До нас в науку! Усі на вибори! До зброї!* Дієслівний компонент цих сполучень можна домислювати (*ідьте, ідьте, берімося*), а вибір його зумовлений семантикою, морфологічною формою та комунікативною настановою висловлювання.

Особливої уваги потребують прислівникові сполуки, до складу яких входять прийменники, наприклад, *у стократ, на відмінно, на потім* та ін. У них прийменники втрачають значеннєву вагомість, граматикуалізуються. Деякі із них можуть функціонувати паралельно без прийменника, пор.: *стократ приємніше і у стократ приємніше*. Намагатися пояснити у таких випадках особливості використання прийменників не доцільно, такі прислівникові сполучення пропонують запам'ятовувати. Що стосується прийменників у сполученнях на зразок *з року в рік, з дня на день* та інші, то існує думка, що повторюваність і послідовність дії в часі можна висловити вісьмома синонімічними конструкціями з прийменниками *по, при, крізь, в (у), від, з* і парними прийменниками *з – у, з – на*. Повторюваність у часі тут передають переважно вживанням іншої відмінкової форми того самого слова, що виражає часове поняття, причому не всякого слова, а лише таких, як *день, ніч, рік, час, година* [5: 144]. Цей результат спостережень можна пристосувати до практичних потреб навчання і подати в практичному курсі української мови як іноземної у вигляді вправ і граматичних коментарів до них, напр.:

Вправа 1. *Поєднайте подані слова прийменниками, добираючи їх із довідки. З'ясуйте значення утвореної конструкції. Наведіть приклади.*

Зразок: *Рік у рік* – дія повторюється щороку: *відбувається рік у рік*

рік ... роком –

... року ... рік –

день .. день –

день ... днем –

... дня ... день –

час ... часу –

Довідка: *у(в), з, на, за, від.*

Коментар. У вправі різні відмінкові форми іменників *рік, день, час*, які поєднуються з одним чи двома прийменниками, утворюють словосполучення, що мають значення прислівників і виражають: 1) повторюваність і послідовність дії в часі, напр.: *рік за роком, з року в рік, день у день, день за днем*; 2) вказують на наростання інтенсивності дії, напр.: *з дня на день*; 3) вказують на неодноразові проміжки часу між повторюваними діями, напр.: *час від часу*.

Звичайно, такі коментарі до вправ краще подавати в посібниках, призначених для викладача. Слухачі самостійно виконують завдання, добирають приклади з різних джерел, наприклад, художньої літератури чи газетних текстів, на основі яких намагаються розкрити їхнє значення.

По-іншому можна організувати роботу з прислівниковими сполученнями, до складу яких входять іменники, що зберігають своє лексичне значення, та прийменники *без, в (у, уві), до, з, за, на, над, під, по, через*, напр.: *без угаву, в ногу, у вигляді, уві сні, до вподоби, з розгону, за дня, на диво, над силу, під силу, по силі, через силу*; або два прийменники *від – до, з – на*, напр.: *від ранку до вечора, з боку на бік*, чи два іменники (зрідка – числівники), напр.: *раз у раз, один в один*. Той факт, що іменник зберігає лексичне значення, а прийменник послаблює свою семантику, змушує вивчати словосполучення в комплексі, обмежувати коментар щодо особливостей використання прийменників лише подекуди, наприклад, *над силу, під силу, по силі, через силу*. Іноземний слухач може через значення прислівникової сполучки та їхній зв'язок з відмінковими формами (знахідний, місцевий відмінки) іменників відчувати різницю в значенні прийменників *над, під, по, через*. Треба мати на увазі, що деякі іменники рідко самостійно вживаються у мовленні, наприклад, *угав (вгав)*, „зупинка, заспокоєння, спокій”, а прислівникова сполучка *без угаву* виражає значення „не перестаючи, без перерви”, яке наближене до суми значень іменника та прийменника *без*.

Відчути значення прийменників і побачити взаємозалежність семантики відмінкової форми іменної частини мови та прийменника дають змогу іноземному слухачеві такі випадки вживання прийменників, пор.: а) *в столі – на столі, в руці – на руці*; б) *в Україні – на Алясці*; в) *в ямі – на пагорбі*. Тут неможливо не зауважити семантичної мотивації вибору прийменників *в* та *на* для: а) вираження статичного місця перебування „всередині” і „на поверхні”; б) обмеженого кордонами простору і відкритого простору; та в) тісного зв'язку з лексичним значенням іменників *яма, пагорб*. Однак не існує жодних аргументів для їх вибору в сполученнях *в університеті – на заводі (на факультеті)*. Можна провести дуже детальний аналіз різних випадків вживання прийменників *в* та *на* і на цих прикладах переконати слухачів у потребі знати і вміти визначати логіко-сміслові та формально-граматичні параметри вживання прийменників у мовленні. Конструкції з прийменниками, вживання яких „передбачає” семантика або структурно-граматичні особливості повнозначного слова, мають стати вихідними у процесі вивчення української мови в чужомовній аудиторії. Доцільно звернути увагу на випадки залежності значення прийменниково-відмінкової конструкції від структурно-семантичних особливостей компонентів словосполучення, пор.: *приїжджайте на літо – приїжджайте на наступне літо*. Двочленне і тричленне словосполучення по-різному окреслюють часовий вимір дії, її тривалість, перспективу, хоча значення самого прийменника *на* залишається незмінним.

Важливу роль у виробленні навичок правильного вживання прийменників відіграють завдання, спрямовані на розрізнення центральних та периферійних значень прийменників, зокрема первинних непохідних. Відомо, що саме вони вирізняються багатозначністю, часто між основним та периферійним значенням існує віддалений

зв'язок, який ускладнює процес використання прийменників. Наприклад, прийменник *на* має центральні значення, напр.: а) просторове: *на стіл – на столі*; б) зняття дії: *на руках*; і периферійні, напр.: а) часове: *зайшов на хвилину*; б) атрибутивне: *посуд на молоко* тощо, які слабо підтримані структурно-семантичними ознаками повнозначних слів.

Думка про те, що прийменники походять від повнозначних слів [5: 16] змушує викладача української мови замислитись над семантикою прийменника, спонукає розрізняти конструкції, в яких навіть той самий прийменник то зберігає, то втрачає свою лексичну вагомість. Коментарі щодо використання делексикалізованих прийменників доцільно прив'язувати до значення відмінкової форми, уточнити яке допомагає прийменник. Наприклад, прийменники *для, до, перед, при, під, крім, між* майже цілком зберігають свої значення, а інші *за, на, в, про, з, частково над, від, по* в окремих сферах свого вжитку послаблюють його або майже цілком втрачають. Ця обставина служить підставою для осмислення послідовності вивчення прийменників у чужомовній аудиторії. Очевидно, доцільним був би їхній розподіл на такі, що а) не зовсім втратили лексичну самостійність і б) делексикалізувалися.

Стосовно вироблення навичок правильно вживати прийменники першої групи можна пропонувати іноземному слухачеві вправи на зразок:

Вправа 1. Поєднайте слова, добираючи із довідки прийменники, для вираження значення: а) мети; б) наближення; в) об'єкта дії; г) місця дії.

<i>Прийти</i>	<i>мене</i>
<i>принести</i>	<i>сестри</i>
<i>поглянути</i>	<i>квіти</i>
<i>проїхати</i>	<i>музей</i>

Довідка: *до, повз, по, для, на.*

Важливо правильно добирати слова, які в конструкції не зменшують ступеня лексичності прийменника, а, навпаки, виявляють його. Тому в цьому завданні не можна подавати сполучень на зразок *чекати на нього*, в яких рівень граматичної абстракції прийменника *на* високий, тобто прийменник втрачає всяке лексичне значення і вказує суто на граматичне відношення відмінкової форми до дієслова, подібно як в англійській мові *to wait for*, чи в німецькій *warten auf ...*, а в російській відповідною є безприйменникова конструкція *ждать кого*. Українські мовознавці переконують у тому, що „прийменники української мови ніколи не досягали тієї граматичної абстрактності, яка властива слабким прийменникам таких аналітичних мов, як французька, англійська, шведська, а із слов'янських – болгарська” [5: 17]. Вони посідають проміжне місце між повнозначними словами і граматичними формантами.

Безперечно, об'єктами вивчення в чужомовній аудиторії мають бути явища синонімії та антонімії в системі прийменників. Наприклад, дієслово *обійти* здатне керувати формою родового відмінка за допомогою синонімічних прийменників *навколо, кругом, навкруги*: *обійти навколо хати*, або *обійти кругом хати*, або *обійти навкруги хати*. Можливим є також безприйменникове керування, пор.: *обійти навколо хату*, або *обійти кругом хату*, або *обійти навкруги хату*. У першому випадку прийменники *навколо, кругом, навкруги* зумовлюють форму родового відмінка іменника, що є „назвою предметів, істот, біля яких з усіх боків щось відбувається, здійснюється”, а в безприйменниковому словосполученні дієслово безпосередньо керує формою знахідного відмінка іменника, а слова *навколо, кругом, навкруги* виконують роль прислівника.

Якій із синонімічних конструкцій надати перевагу? Це завдання є важким для вирішення. Відомо, що на початковому етапі навчання мови як іноземної випадки синонімії на різних рівнях мови зводять до мінімуму. Однак мовленнєва практика ставить іноземного слухача перед проблемою вибору, а „багатство синонімічних конструкцій дає можливість вибору саме тих прийменникових зворотів, які найточніше і найяскравіше передають зміст висловлюваного, збагачують мову, посилюють її виразність” [5: 160]. Інколи відтінки в значенні конструкцій настільки незначні, що уможливають паралельне їхнє існування у мові. Наприклад, для вираження часу існують такі синонімічні прийменникові конструкції з часовим значенням:

- а) момент дії та тривалість її в часі: **в (у) цей час – на цей час;**
- б) час дії напередодні чогось: **до сходу сонця – перед сходом сонця;**
- в) час початку дії: **від (од) самого раку – з самого ранку;**
- г) відрізок часу, посеред якого відбувається дія: **серед ночі – посеред ночі** та ін.

Звичайно, існують певні обмеження стосовно вживання деяких синонімічних конструкцій, зумовлені лінгвістичними або екстралінгвістичними чинниками. Наприклад, конструкції з прийменником *по* і місцевим відмінком, а також *після* з родовим відмінком в сучасній українській літературній мові існують паралельно, але в науковій та публіцистичній літературі перевагу надають прийменникові *після*: **Після закінчення переговорів... (З газети)**, але в розмовному стилі та художній літературі активно функціонує прийменник *по*: **По ярмарці лихий торг (Номис); По вечері Андрій присувався до печі і виймав люльку (М.Коцюбинський)**. Обмежена сфера вжитку прийменника *по* із значенням „час закінчення дії” порівняно з прийменником *до*: **Гулянка тривала до пізньої ночі; Треба почекати до обіду**. Відповідно вживають цей прийменник у конструкціях з ... *до*: **з першого лютого до восьмого березня**. Невиправданим сьогодні вважають вживання прийменника *біля* в значенні часової близькості, тому цю функцію виконує прийменник *близько*: **близько першої години**. З цим же значенням, але в поєднанні зі знахідним відмінком обмеженої кількості слів (*вечір, ранок, осінь* тощо) використовують прийменники *під* і *над*, пор.: **під вечір, над ранок, під осінь** і т. ін.

Викладач української мови як нерідної має дуже добре бути обізнаний з різноманітними аспектами значення та синтаксичних особливостей прийменника. Полегшити вивчення цих закономірностей вживання прийменниково-відмінкових конструкцій покликані спеціальні словники [2; 4; 7; 9], а також наукові праці та навчальні посібники щодо специфіки прийменниково-відмінкової системи [6; 7; 9; 10; 11]. Засвоїти систему семантико-граматичних відношень, що виражаються прийменниковими конструкціями, можуть допомогти таблиці, укладені на основі наукових джерел [1; 3; 5 та ін.]. Систему основних семантико-граматичних відношень, що виражаються найбільш вживаними прийменниками, можна відтворити на таблицях, напр.:

Тип відношень	Різновиди типових відношень	Прийменники	Приклади
Просторові	1. Перебування всередині якогось предмета або рух, спрямований всередину	у, в, всередині, всередину	у хаті, в хату, всередині хати, всередину хати
	2. Розташування на поверхні якогось предмета або рух, спрямований на поверхню	на	на стіл

	3. Перебування внизу чогось, під якимось предметом чи відповідно спрямований рух	під, попід	під столом, під стіл, попід стіл, попід столом
	4. Перебування зверху якогось предмета, на певній віддалі або вказівка на певний напрям руху	над, понад, поверх	над лісом, понад лісом, поверх сорочки
	5. Розташування спереду чогось, якась протидія і відповідно спрямований рух	перед, переді, поперед, наперед, проти, навпроти, супроти, просто	перед хатою, переді мною, поперед себе, проти нього, навпроти нього, пішов проти нього, супроти ворога; стояти просто картини
	6. Перебування позаду якогось предмета, рух, спрямований туди, або рух з протилежного боку чогось	за, поза, позад, назад, з-за	за річкою, поза хатою, позад війська не лишайся, завернув за ріг будинку, оглянувся назад себе, з-за хмар
	7. Рух через якусь середовище	через, крізь	ішов через ліс, пробірався крізь хащі
	8. Зустрічний або рух в напрямі до якогось предмета, місце перебування або рух чогось по довжині якогось предмета	до, на, вздовж, подовж, назустріч	пішли до міста, попрямували на схід, вздовж річки, подовж стіни, назустріч сонцю
	9. Рух від якогось предмета, з якоїсь поверхні	від, з (зі), з-над	від хати, зі столу, з-над Дністра
	10. Рух зсередини, назовні	з (із), з-під, з-посеред	вийшов з кімнати, із спальні, виліз з-під стола, виступив з-посеред натовпу
	11. Перебування між якимись предметами або серед них, близько до центра	між, поміж, проміж, серед, посеред	сидіти між сестрою і братом, між горами, проміж людей, серед натовпу, посеред кімнати
	12. Розташування поблизу якогось предмета або вказівка на рух	біля, при, понад, попід, коло, близько, край, кінець, побіч, обабіч, побіля	біля мене, при дорозі, понад річкою, попід гаєм, коло хати, близько лісу, край села, кінець столу, побіч нього, обабіч дороги, проходив побіля лісу

	13. Розташування з усіх боків, навколо чогось чи з одного якогось боку	навколо, круг, навкруги, збоку	навколо хати, круг хати, навкруги себе, збоку хати
	14. Проходження повз щось або спереду чогось	мимо, повз, попри	мимо школи, повз мене, попри ліс
	15. Межа якогось руху, дії	по, до	по коліна у воді, дійти до річки
Часові	1. Певний момент чи відрізок часу, в який відбувається дія	в (у), на, о серед	у неділю, на цьому тижні, о четвертій годині, серед ночі
	2. Час напередодні якоїсь дії, події або взагалі час, що передує якійсь події	перед, напередодні	перед обідом, напередодні свят
	3. Момент чи проміжок часу після певної події	після, по, через, за	після вечері, по обіді, трапилось через тиждень, прийдіть за п'ять днів
	4. Тривалість дії в часі	протягом, за	протягом дня, виконати за день
	5. Час початку дії	з	з самого ранку
	6. Час закінчення дії, проміжок часу, на який поширюється дія	до	до полудня
Спосіб дії	1. Власне модальні	у, на, з, крізь	сказати у жарт, на сміх, ударити з усієї сили, сміятися крізь сльози
	2. Інструментальні, що означають знаряддя дії	на	битися на шаблях, виміряти на око
	3. Відношення, що означають посередника при виконанні дії	через, за допомогою	купити через посередника, за допомогою друзів
Причинні	1. Зовнішня причина	від	хитається від вітру
	2. Внутрішня причина	з	з переляку
	3. Перешкода реалізації якоїсь дії	через	через хворобу
	4. Мотив, відповідність дії	за, на	за наказом, на прохання
Метя і наслідку	1. Мета дії	для, задля, на, ради, заради	для виконання, задля задоволення, поїхав на лови, ради громадських інтересів, заради справи
	2. Призначення якоїсь дії	про, на	сказати про всяк випадок, тримати про запас, виділити на громадські потреби
	3. Рух з метою чогось	по	по воду

	досягти		
	4. Внутрішнє призначення дії, спрямованої на досягнення певного результату	на	рости на радість
Допустові	Припущення чого-небудь, не взяту до уваги умову, перешкоду	незважаючи на, попри, всупереч, наперекір, незалежно від	незважаючи на погрози, попри запевнення, всупереч угоді, наперекір долі, незалежно від обставин
Кількості, міри і ступеня	1. Власне кількості	на, за, з	купити на п'ять гривень, стояв за десять кроків, завбільшки з макове зерно
	2. Розподільні	по, на	по п'ять гривень від кожного, виділити на кожного
	3. Порівняльні	від, за, порівняно з	більший від нього, старший за брата, гречка корисніша порівняно з рисом
Об'єктні	1. Сумісність, супровідність, співучасність	з	жити з батьками
	2. Відсутність певних предметів, понять	без	прийти без подарунка
	3. Вилучення предметів	крім	крім дітей
	4. Предмет обговорення	про, щодо	говорити про справу, щодо проблеми
	5. Предмет піклування, уболівання, мовлення, думання, заняття	про, над, на, в	піклуватися про когось, читати про Україну, працювати над помилками, зосередитися на цьому, вірю в добро
	6. Перетворення, перехід з одного стану в інший	в	перетворитися в пару
	7. Заступництво	за, замість, від імені	зробити за когось, прийти замість когось, говорити від імені когось
	8. Відокремлення якогось предмета із широкого загалу	із	один із нас
	9. Походження з певної місцевості, соціального середовища, роду, колективу	з (із, зі)	походить з Буковини, з родини Коваленків, зі шляхти

Відповідності	Узгодженість між чим-небудь	згідно з, відповідно до, залежно від	згідно з наказом, відповідно до наказу, залежно від обставин
Якісні, відносні	Якісна характеристика предмета в певному відношенні	з, при, на, у (в)	підручник з математики, чоловік при здоров'ї, чоботи на платформі, спідниця на підкладці, обличчя у зморшках, небо в зорях

Визначити і точно розмежувати окремі функції прийменників буває дуже важко, особливо у випадках сплетіння значень. Для прийменників характерний внутрішній семантичний розвиток, механізм якого закладений в їхньому основному значенні. Виділити семантичну домінують теж буває нелегко.

Треба мати на увазі, що значення прийменників може залежати не лише від значення основного слова у словосполученні чи відмінкової форми іменної частини мови, а й від спрямованості логічних зв'язків, пор.: *Фільм цікавий для жінок; Чай гарячий для дитини*. У цих реченнях прийменникові конструкції *для жінок, для дитини* можуть бути трактовані по-різному: *фільм (призначений для кого?) для жінок* або *цікавий (для кого?) для жінок; чай (призначений для кого?) для дитини* або *гарячий (для кого?) для дитини*.

Очевидно, не варто, особливо на початковому етапі навчання, вимагати від іноземного слухача детальних пояснень значеннєвих відтінків, виражених прийменниковими конструкціями, а зосередитися лише на основних значеннях. Адвербіалізовані сполуки доречно подавати для запам'ятовування списком.

Багатозначність є основною рисою непохідних прийменників. Найбільшу кількість значень, вважають дослідники, має прийменник *на*, багато різних граматичних і семантичних відтінків виражають прийменники *з, за, від, до*, значно менше функцій виконують прийменники *без, крізь, по, о (об)*. Похідні відіменникові, напр.: *круг, за допомогою, у справі*; віддієслівні, напр.: *незважаючи на, завдяки*; відприслівникові, напр.: *обабіч, обіруч, напередодні, навпроти, навколо, неподалік* прийменники, складні прийменники, утворені поєднанням кількох первинних прийменників, напр.: *понад, поперед, понад*; складені прийменники на зразок *незалежно від, в напрямі до, в напрямку до, у зв'язку з* небагатозначні. Їхня семантика більш конкретна порівняно з синонімічними первинними прийменниками, пор.: *біля і поблизу, неподалік, на і поверх, з і зсередини* тощо. Через поєднання кількох первинних прийменників можна точніше передати характер руху. Наприклад, прийменник *з* визначає загальний напрям руху від предмета, а в поєднанні з іншими прийменниками *за, перед, над, під, між*, що позначається навіть на правописі таких прийменників через дефіс, визначають рух **з місця**, розташованого:

- а) з протилежного боку предмета: *з-за, з-поза, з-позад*;
- б) перед предметом: *з-перед, з-поперед*;
- в) над предметом: *з-над, з-понад*;
- г) під предметом: *з-під, з-понад*;
- д) з-поміж предметів: *з-поміж*.

На завершальному етапі навчання методично виправданим є вивчення приєднано-відмінкових конструкцій на основі групування їх за логіко-смысловими категоріями, що дасть змогу узагальнити знання слухачів про способи вираження **часу, місця, причини, мети** тощо. Такий шлях організації матеріалу можливий лише після того, як закріплено уже навички вживання основних приєднано-відмінкових форм і нагромаджено достатній лексичний матеріал.

В аудиторії слухачів, які вивчають українську мову за посередництвом російської, доречними можуть бути порівняння специфіки вживання українських приєднано-відмінкових структур та їхніх еквівалентів чи звукових варіантів. Наприклад, приєднаники російської мови *у* та *в* суттєво відрізняються значенням та вживанням, пор.: *Какую функцию выполняет в тексте слово „мало“?* і *Я сижу у стола*. Як бачимо, встановлені в українській мові закони милозвучності в системі російської мови не діють, пор.: *Побачив у тексті*, але *Побачила в тексті*.

Особливості значення, структури, правопису приєднаників різних груп мають знайти місце в практичному курсі граматики української мови як іноземної. Глибоке осмислення цих характеристик сприяє вирішенню проблем вибору приєднаників та приєднано-відмінкових сполучень для побудови синтаксичних конструкцій, реалізації комунікативних завдань. Саме багатоаспектний підхід до аналізу компонентів приєднано-відмінкових сполук, їхніх лексичних та граматичних ознак, характеру зв'язку приєднаника та імені виявляє їхню комунікативну цінність і дає змогу виробити методику їхнього вивчення в іншомовній аудиторії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вихованець І. Р. Приєднаникова система української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1980. – 286 с.
2. Загнітко А. П. Словник українських приєднаників / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк, Г. В. Ситар, І. А. Щукіна. – Донецьк : ТОВ ВКФ „БАО”, 2007. – 416 с.
3. Іваненко З. І. Система приєднаникових конструкцій адвербіального значення / З. І. Іваненко. – К. – Одеса : Вища школа, 1981. – 143 с.
4. Денисов П. Н. Проспект учебного словаря сочетаемости слов русского языка / П. Н. Денисов, В. В. Морковкин, Л. А. Новиков. – М., 1971.
5. Колодяжний А. С. Приєднаник: Матеріали до лекцій з курсу сучасної української літературної мови / А. С. Колодяжний. – Х. : Вид-во Харківського ун-ту 1960. – 165 с.
6. Лебедева М. Н. Практикум по синтаксической сочетаемости глаголов / М. Н. Лебедева. – М. : Рус. яз. Курсы, 2001. – 157 с.
7. Лебедева М. Н. Словарь-справочник синтаксической сочетаемости глаголов / М. Н. Лебедева. – М. : Рус. яз. Курсы, 2001. – 192 с.
8. Масицька Т. Є. Граматична структура дієслівної валентності / Т. Є. Масицька. – Луцьк : Ред.-вид. відд. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1998. – 208 с.
9. Словарь сочетаемости слов русского языка / под ред. П. Н. Денисова, В. В. Морковкина. – М., 1978; 2-е изд., испр. и доп. – М., 1983; 3-е изд., испр. – М., 2002.
10. Сокіл Б. Дієслівне керування в українській мові : навч. посіб. / Б. Сокіл, Л. Новіцька, М. Товкало. – Львів : „Магнолія 2006”, 2008. – 752 с.
11. Сочетаемость слов и вопросы обучения русскому языку иностранцев : сб. статей / под ред. В. В. Морковкина. – М. : Рус. яз., 1984. – 220 с.
12. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность / Л. В. Щерба. – Л. : Наука, 1974. – 428 с.

*Стаття надійшла до редакції 02.02.2014
доопрацьована 10.02.2014
прийнята до друку 18.02.2014*

**LINGUO-DIDACTIC PECULIARITIES FOR FUNCTIONAL PARTS OF
SPEECH LEARNING
IN UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE TEACHING
IN A COURSE ON UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE**

Zoriana Matsiuk

*Ivan Franko National University of Lviv,
Department of Applied Linguistic,
1 Universitets'ka St., room 233, 79000 Lviv, Ukraine
phone: 0322 296 43 55
e-mail: sora.km@gmail.com*

The article deals with the peculiarities of functional parts of speech with the help of which the potentials of nominal parts of speech are realized in the process of communication. The author analyses lingo-didactic peculiarities of learning prepositions during the course "Ukrainian as foreign language", determines their functional load, singles out their semantic types and proposes a system of exercises aimed at forming practical skills of Ukrainian prepositions' usage.

Key words: functional parts of speech, pronouns, Ukrainian as foreign language, practical course of Ukrainian as foreign language.

**ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИЗУЧЕНИЯ
СЛУЖЕБНЫХ ЧАСТЕЙ РЕЧИ
В КУРСЕ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО**

Зоряна Мацюк

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра украинского прикладного языкознания,
ул. Университетская, 1, комн. 233, 79000 Львов, Украина
тел. 0322 296 43 55
эл. почта: sora.km@gmail.com*

Определена специфика служебных частей речи, с помощью которых реализуются потенциальные возможности самостоятельных частей речи в процессе коммуникации. Проанализированы лингводидактические особенности изучения предлогов в курсе украинского языка как иностранного, уточнены их функциональные возможности, выделены семантические типы и предложена система упражнений, предназначенных для выработки практических умений и навыков использования украинских предлогов.

Ключевые слова: служебные части речи, предлог, украинский язык как иностранный, практический курс грамматики украинского языка как иностранного.